

A generációk közti és a társadalmi szolidaritásról* **Civil szervezetek állásfoglalása**

1. Kiinduló megfontolások.

A társadalmi szolidaritás mai feltételeink között azt igényelné, hogy az átalakulás terhei ne nagyon egyenlőtlenül oszoljanak el. Sajnos, nem ez a helyzet. Köztudott, hogy a jövedelmi, vagyoni, életesélyekbeni egyenlőtlenségek nőnek, s széles rétegek létbiztonsága, sőt, elemi megélhetése veszélybe került.

Az átalakulásért az átlagosnál nagyobb árat fizetnek a gyermekes családok, különösen a gyermeküket egyedül nevelők és a többgyermekesek; az idősebb, illetve a kis nyugdíjasok; a szakképzetlen vagy elavult szakképzettségű munkások, szellemi dolgozók; a munkanélküliek, kivált a tartós munkanélküliek; a cigányok, akik körében szinte minden hátrányt okozó tényező az átlagosnál sokkal nagyobb arányban fordul elő.

Az állam hol lassabb, hol gyorsabb ütemben visszavonul korábban vállalt jóléti felelősségeitől és kötelezettségeitől. A kormányzat nagyjából osztani látszik azt a terjedő nézetet, hogy az egyén dolga hogy a piaci versenyben megküzdjön önmagáért és családjáért, s csak ha itt önhibáján kívül súlyos kudarcot vallott és az ellehetetlenülés fenyegeti, akkor forduljon máshoz, végső esetben az államhoz. A rendszerváltás egyik fontos hozadéka, hogy az ember valóban ura lehet sorsának, s elvileg természetesen helyeselhető, hogy éljen is e lehetőséggel, hogy vállalja a felelősséget önmagáért és családjáért. Ehhez azonban egyfelől rendelkeznie kellene azokkal a készségekkel, amelyek a piacon való helytálláshoz szükségesek, másfelől a piacnak az élet minden területén megfelelően kellene működnie.

A világ azonban nálunk is, másutt is másként működik. Akik 'rossz helyre' születtek, azoknak családjuk nem tudja biztosítani a piacon való helytállás jó esélyét. Az előző rendszer - pazarlónak minősített szociálpolitikája ellenére - keveset tudott behozni a történelmileg kialakult hátrányokból: sokan eszköztelenül, túl kevésbé felkészülve lépnek be a versenybe. A piac pedig sok hibával működik. Ennek csak egyik jelzése a munkaerőpiac egyensúlyvesztése, amely miatt a munkanélküliség vált korunk egyik égető problémájává. A rendszerváltó országokban súlyos gazdasági visszaesés nehezíti a helyzetet. E kettős ok következtében Magyarországon másfél millió munkahely tűnt el. Egy másik jelzés a piaci árak olyan alakulása elemi, megkerülhetetlen szükségleteknél, mint a lakásfenntartás vagy a gyógyszer, amely semmilyen összhangban nincs a jövedelmek egy részének alakulásával, s ami miatt mind többek válnak fizetésektelenné. Ezekben, az esetekben a lakás elvesztése vagy a tartós egészségromlás fenyeget.

A szociális szakma művelői, a szociális szolgálatokban dolgozók, a különböző rétegek érdekeit képviselő vagy segítségnyújtásra szerveződő civil szervezetek naponta szembesülnek azzal, hogy egyének és családok megoldhatatlan, szinte kiút nélküli helyzetbe kerülnek. Lehet, hogy tartozásaik úgy felgyűltek, hogy a közművek kikapcsolását nem lehet elkerülni, s végül a lakás elvesztése, a gyerekek állami gondozásba vétele fenyeget. Lehet, hogy a munkanélküliség – pénztelenség - családi feszültség - alkoholba menekülés bűnös körei vezetnek a család tönkremenéséhez, egyes tagjaik hajléktalanná válásához. Lehet, hogy semmi látványos változás nem történik, csak a nyugdíjas egyre kevesebbet fűt és egyre kevesebbet eszik, azután fájni és éhezni kezd.

Az egyéni felelősség emlegetése nem sokat használ ilyenkor. Másként kéne segíteni. A szociálpolitikai rendszerek eddigi és javasolt reformjait nem lehet egységesen megítélni. Egyes esetekben valóban születtek új problémákra adott új válaszok, mint a munkanélküli ellátások, vagy új típusú, pl. lakhatási segélyek. Ezek akkor is pozitív fejlemények, ha a segélyezés nem működik jól. Máskor azonban csak a központi források szűkössége és a 'rászorultság' ideológiája motiválja a reformokat. Ez vezetett a családi pótlék rendszer olyan szerkezeti átalakításához, amely sokaktól elvette a támogatás egy részét vagy egészét, de a legszegényebb csoportoknak sem adott kiegészítő segítséget. A nyugdíjrendszer tervezett átalakítása mögött is némileg hasonló megfontolások találhatók.

A szociálpolitikai reformok egyik fő veszélye, hogy a szűkös forrásokon való osztozás kényszere szembeállítja egymással a különböző csoportokat, adófizetőt a segélyezetttel, segélyből kiszorulókat a segélyt kapóval, járulékfizető, esetleg gyermeket nevelő fiatalokat a nyugdíjossal. Mindezek a feszültségek szolidaritás- és társadalom-gyengítők. Mai találkozóinkon csak egyetlen ilyen feszültségről szeretnénk beszélni: a generációk közötti íratlan szerződés gyengüléséről.

2. Mi történik a nyugdíjrendszerrel?

- a. A nyugdíjrendszer rendkívül kiszélesedett. Ma 2.9 millió embernek ad ellátást, amelyek csak részben öregségi ellátások. Más megfelelő eszköz híján a nyugellátás oldja meg a tartós munkanélküliek és a fiatal rokkantak százezreinek problémáját. A nyugdíjrendszer vállalta át az 1.5 millió munkahely megszűnéséből adódó terhek nagyobb részét. A nyugdíjkorhatáron vagy annál korábban való nyugdíjba menekülés a munkanélküliség megelőzésének eszközévé vált.
- b. Ennek következtében a világon egyedülállóan alacsonyak az 55 éven felüliek körében az aktivitási arányok. A Nemzetközi Munkaügyi Hivatal adatai alapján megállapítható, hogy a világon nincs olyan ország, ahol 0 és 5% közt lenne a 60 éven felüli férfiak, illetve az 55 éven felüli nők aktivitási rátája. Ezek az arányok sokkal - 10, 20, vagy akár 50%-kal! - magasabbak a gazdag országokban is, ahol hosszabb az átlagos életkor, és a nálunk sokkal szegényebb országokban is, ahol a várható élettartam a miénknél 10-20 évvel

rövidebb. A keresők számának fogyása és a nyugdíjasok számának növekedése miatt ma Magyarországon 100 aktív keresőre 70 nyugdíjas jut, ami a világon szintén egyedülállóan alacsony arány.

- c. A járulékfizetők számának csökkenése és az ellátottak számának növekedése nem eredményezhetett mást, mint a nyugdíjak reálértékének csökkenését. A nyugdíjak 1994-ig 15%-ot veszítettek reálértékükből. 1995-ben a romlás felgyorsult, mert a reálkeresetek is zuhantak. *Így 1995 áprilisában az átlagos nyugdíjszint 25%-kal volt alacsonyabb, mint 1990-ben.* Ekkor az átlagos összeg 14000 Ft volt. E szint alatt volt az ellátottak mintegy fele. Az ő helyzetük - ez 1.5 millió ember - többnyire különösen nehéz.
- d. Az inflációt alig követő nyugdíjszámítási szabályok miatt az új nyugdíjasok helyzete romlik, 3 éve óta az új nyugdíjak a meglévőknél alacsonyabbak. A helyzet az óta is romlik. A nyugdíjak gyors relatív csökkenése, az ún. lopakodó nyugdíjreform sokakat arról győz meg, hogy a régi nyugdíjrendszert nem érdemes fenntartani, mert az új nyugdíj egyre rosszabb, egyre kevésbé igazodik a befizetett járulékokhoz. A nyugdíjrendszer további romlásától való félelem következménye az is, hogy mindenki igyekszik minél hamarabb nyugdíjba kerülni, ezzel tovább rontva a társadalombiztosítási nyugdíjrendszer bevételei és kiadásai közötti arányt.
- e. Mindeme problémák ellenére a nyugdíjrendszerek eddig Magyarországon is, az átmenet-országok többségében, viszonylag jól ellenálltak a gazdaság összeomlásának. Értékük nálunk nagyjából annyira csökkent, mint a nettó reálkereseteké. A jövő azonban kevésbé ígéretes. Az életkor meghosszabbodását csak súlyosbodó társadalmi teherként beállító közfelfogás javulás helyett inkább további romlást vetít előre. Ezért érthető, hogy 5 vizsgált 'átmenet-ország' mindegyikében az 50 éven felüliek a többiekénél sokkal pesszimistábban néznek a jövő elé.
- f. A javasolt nyugdíjreform tervezetek több ponton érintik a generációk közötti, vagy más csoportok közötti szolidaritás ügyét. Ezek közül néhányról jó lenne többet beszélni.
 - A korhatár-emelés racionálisan elkerülhetetlen. A kérdés az, hogy lesz-e elég munkalehetőség azok számára, akiknek tovább kell dolgozniuk, vagy tovább akarnak dolgozni, a nélkül, hogy a fiatalabbak elhelyezkedési esélyei tovább csökkennének?
 - Az alacsonyabb járulékkulcs sok szempontból előnyös. Az így kieső pénz azonban a társadalombiztosítási ágazatokból hiányozni fog, s vagy az ellátások színvonalának további csökkenését követeli meg, vagy az adókulcsok növelését, az adóalap szélesítését. Kérdés, hogy a társadalom adófizető tagjai vállalják-e a járulékok egy részének adóvá alakítását? Ha nem, akkor a járulékos és adókulcsok egyidejű csökkentésének beláthatatlanok a következményei.

- A fekete foglalkoztatás mindenfajta társadalmi szerződés megszegését jelenti. Senki nem fizet sem adót, sem társadalombiztosítást. A társadalombiztosítás nehézségei nőnek. A munkáltató 'takarékosága' a munkavállalót teljesen kiszolgáltatottá teszi: senki nem vonható felelősségre, ha baleset éri, és munkához kapcsolódó jogai megszűnnek. De elveszíti egészség-és társadalombiztosítását is.
- A nyugdíjreform- tervezet szerint a tőkésített munkanyugdíj-pillér járulékait csak a munkavállalók fizetnék, voltaképpen nem nyugdíjalapba, hanem egyéni megtakarítási számlákra. Ezzel eltűnik a szolidaritási minimum munkáltatók és munkavállalók között. A latin-amerikai tapasztalatok szerint a biztosítottak mintegy fele nem fizeti rendszeresen járulékát, mert nincs folyamatosan munkája. Ők előbb-utóbb kiesnek a rendszerből, minthogy egy szolidaritás nélküli világban az állam sem vállalja át értékük járulékfizetését.
- A befizetési időszak végén a felgyűlt tőke (ha nem egyben veszik ki) életjáradékra váltandó, a biztosítási matematika szabályai szerint. Ez a megoldás minden további szolidaritási elemet megszüntet, például férfiak és nők között is. Minthogy a nők a statisztika szerint tovább élnek, életjáradékuk azonos járulékfizetés mellett is alacsonyabb lesz, mint a férfiaké, vagy még életük során elfogy. Ezzel a már ma is jelentős időskori női szegénység tovább növekszik. Mindemellett az egyéni tőkésítés természetesen egyéni kockázatokat hordoz, a siker jelentős mértékben azon múlik, hogy ki mennyire tud tájékozódni a pénzpiacon. A megfelelő felkészültség nem független a társadalmi helyzettől.
- Az egyéni megtakarítási számla azt jelenti, hogy minden generáció minden tagja csak önmagáért felel. Az anyaság, a gyermeknevelés, a munkanélküliség magánügygé válik. Ezzel megszakad az a történelmi körforgás, amelynek során előbb a család, majd a kisebb közösségek, végül pedig - a körülmények változása miatt - a társadalom egészét fogta át a generációk közötti szerződések láncja. Ez a mai és holnapi nyugdíjasok számára sokféle veszélyt hordoz. A fiatalok azonban úgy élhetik meg a változást, mint ami számukra előnyös: nem, vagy a mainál sokkal kisebb mértékben kell az idős generációk, szüleik és nagyszüleik generációinak eltartásához hozzájárulniuk.
- A felosztó-kirovó rendszerről a tőkefedezeti rendszerre való átmenet azonban még akkor is pótlólagos forrásokat igényel, ha a mai nyugdíjak színvonala nem változik, vagy éppen kissé csökken, vagy ha sokan - pl. a korhatár alatti nyugdíjasok - a rendszeren kívülre kerülnek és csak a jövedelempótló támogatáshoz hasonló szintű segélyt kapnak. Ha mondjuk a mai befizetések harmada bekerül a tőkésített rendszerbe, akkor ebből nem lehet a folyó nyugdíjakat fizetni. A tervek szerint a hiány fedezésére a pénztárakban gyűlő tőkét lehet majd államkölsönként fölvenni. Ennek azonban kamatai

lesznek, amelyeket a mai fiatalok fognak megfizetni. Hogy mindezek után nyerne-e a szakítással, ezt nemigen számolta ki senki.

- A generációk közötti szerződés egyik - nálunk csak az utóbbi években bevezetett - eleme az, hogy a nyugdíjak valamennyire követik a bérek (vagy a GDP) alakulását. Ennek van elvi és szolidarisztikus alapja. Az elvi alap az, hogy javuló gazdasági helyzetből a nyugdíjasoknak is joguk van részesedni, hiszen ott voltak az alapok lefektetésénél. A szolidarisztikus meggondolás az, hogy a társadalmi összetartozás tudatát erősíti, ha a generációk 'együtt sírnak vagy nevetnek'. Tőkésített rendszerben ilyen elemeknek nincs helyük.

A társadalombiztosítási nyugdíj a biztosítottak szolidarisztikus kockázatközössége (volt). A kockázatok - adott esetben a hosszú élet kockázatának az - individualizálása sújtja a nőket általában, és a társadalom gyengébb, védtelenebb csoportjait: azokat, akiknek munkája bizonytalanabb, munkaútja töredékes, akik nem ismerik ki magukat megfelelően a pénzpiacon.

6. Mi történt a családi pótlékkal?

Az UNICEF számos kiadványa szól arról, hogy a gyerekek, a gyermekes családok valamennyi átmenet-országban a rendszerváltás legnagyobb vesztesei között vannak. A rendszerváltás utáni első években sokan kezdték vizsgálni a korábbi jóléti rendszereket. A nemzetközi és hazai elemzők jelentős része egyetértett abban, hogy az egyik legnagyobb eltérés a fejlett nyugati országokhoz képest az, hogy általában magasak, Magyarországon kifejezetten bőkezűek a gyermekekkel kapcsolatos ellátások, a családi pótlék, a gyes, a gyed, a gyermekintézmények. Kimutatták, hogy csak a pénzbeli ellátások nemzeti terméken belüli aránya a nyugati 2% körülivel szemben a 4%-ot is elérheti. Ezt az arányt mindenképpen csökkenteni javasolták.

Az országok lassabban-gyorsabban reagáltak erre az igényre. Végül azonban mindenütt megindult a gyermekintézmények lassú piacosítása, a szolidarisztikusan (azaz adóból) fedezett intézmények körének szűkítése, és a családi ellátások csökkentése. Magyarország 1990 után néhány éven át nem változtatta meg a pénzbeli ellátások struktúráját. Ez már csak azért is nehéz lett volna, mert a rendszerváltás utáni egyik első szociálpolitikai előrelépés a családi pótlék minden gyerekre való kiterjesztése, a munkaviszony, mint feltétel eltörlése volt. A csökkentés útja az ellátások elértéktelenítése lett. Minthogy a családi ellátások esetében nem jött létre - a nyugdíjhoz és egészségügyhöz hasonló - relatíve önálló, az ellátásokért felelős testület, a parlament vált az egyetlen gazdává. (A családi ellátások Franciaországban önálló pénztárként működnek.) Itt pedig - nyilván nem véletlenül - nem hozták meg azokat a döntéseket, amelyek legalább a három-és többgyermekes családok családi pótlékát az inflációhoz igazították volna. A családi pótlék értéke szinte minden évben 10%-kal esett, az 1-2 gyermekeseknél valamivel gyorsabban, mint a többiekénél. 1996-ra az 1-2 gyermekeseknél a családi pótlék

reálértéke az 1990 évi 40 százalékára zuhant vissza, a 3 és több gyerekeseké 45százalékra. Ezzel 'sikerült' közelebb kerülni az elvárásokhoz. Csökkenő GDP mellett az 1991 évi 3.3%-ról 1994-re 2.6-ra esett vissza a családi pótlék GDP-n belüli aránya, s ez az óta jelentősen tovább zuhant: ha 1996-ban is még a régi feltételek mellett nyújtották volna a családi pótlékot, akkor is már kevesebb lett volna, mint a GDP 2%-a.

Sokak szemében még ez is pazarlásnak tűnt, ezért 1996 áprilisában megtörtént az, ami néhány hónappal korábban még elképzelhetetlen lett volna: a családi pótlék segéllyé degradálása. A hivatalos közlések szerint a családok több mint 90százaléka beadta az igényét. Hogy ezeknél az igényléseknél mennyire érvényesül a 'rászorultsági elv'-nek nevezett új fétis, azt csak sejteni lehet abból az újsághírből, hogy az egyik legmagasabb jövedelmű megyében, Győr-Sopronban, a családok 99 százaléka igénylő, a legszegényebb Szabolcsban pedig 87%.

Arról egyelőre nincs hír, hogy a létminimum közelében élő kétgyerekes családoknál milyen hatása van annak, hogy néhány száz forint többletjövedelem miatt akár több ezer forinttól is eleshetnek. Annyi azonban bizonyos, hogy - ha eltekintünk az adminisztrációs költségektől és a családok jövedelemigazolás kitöltésére fordított idejétől - akkor újabb jelentős összeget sikerült megtakarítani a gyermekeken. Becslésünk szerint 1996-ban a családi pótlék nemzeti terméken belüli aránya már nem lesz több 1.5 százaléknál. A gyerekek amúgy a népesség 24 százalékát teszik ki.

A családi pótlék jövője meglehetősen kiszámíthatatlan. Eléggé valószínűtlen, hogy a jövedelemhatárok kövessék az inflációt, hiszen ez Magyarországon ritkán alkalmazott gyakorlat. Az 1996-ban bevezetett rendszer jövedelemhatárai is már csak 16százalékkal magasabbak, mint az eredetileg 1995-re tervezett bevezetésnél voltak, holott a két év között jóval 20% felett lesz az infláció. Ha ez történik, és a családok nem találják meg a kisebb-nagyobb családi lehetőségeket, akkor egyre szűkebb kör fog végül családi pótlékot kapni.

A családi pótlék átalakításának hatása a gyermekek helyzetére egyelőre átláthatatlan. Az valószínű, hogy az 1-2 gyerekes családok helyzete átlagosan jobban fog romlani, mint a három-és többgyerekeseké, s hogy a gyermeketlen családok közötti különbség, amely eddig az aktív háztartásfők esetében 20% körüli volt, nő. Valószínűsíthető, hogy a csökkentett pótlékot kapók jelentős része a középosztályból, mindenekelőtt a közalkalmazottak közül kerül ki, ami ezt az amúgy is lecsúszó réteget tovább gyengíti. Ez azért állítható, mert az állami szektorban minden fillér után biztosan adóznak, ami a kisvállalkozásokra nem igaz. Továbbá - éppen Győr-Sopron és Szabolcs igénybevételei arányai alapján - az is vélhető, hogy nem csak a leggazdagabbak, hanem a legszegényebbek is kimaradhattak az ellátásból. Az utóbbiak egyszerűen azért, mert nem tudták kitölteni a diplomásoknak is nehézséget okozó jövedelemigazolást.

Tegyük egyébként mindehhez hozzá, hogy a családi pótlék jövedelem-igazoláshoz kötését sem a Világbank, sem az OECD nem követelték - sőt, a Világbank többször

kifejtette, hogy ezt miért nem tartja célravezető, mert jól nem végrehajtható megoldásnak.

4. A változtatások üzenete

Amióta emberi társadalom van, azóta működik a generációk közötti 'természetes', családi szolidaritás. Az embernek voltak gyerekei, azokat munkájával felnevelte, s ha megöregedett, őt tartották el időközben felnőtt gyermekei. Az utolsó 100-150 évben kevesebb gyerek születik, azok is gyakran elszakadnak a szülői háztól, az idősek pedig egyre tovább élnek. Száz évvel ezelőtt, az első nyugdíjrendszerek bevezetésekor, az ember talán két évet töltött nyugdíjban. Ma 15-18-at, még nálunk is. Ez már olyan kötelezettség, amit igen nehezen bír el egy-egy család, kivált, ha egyetlen gyereknek kellene a két szülőt eltartania. A gyermekteleneknél még ilyen lehetőség sem lenne.

A családszerkezetek és a korstruktúra sokféle változása miatt megváltozott a generációk közötti szolidaritás technikája. Ami korábban a család - jól vagy rosszul megoldott - feladata volt, az intézményesült: a kis közösségektől a társadalom felé tolódott el a generációk közötti szolidaritás megvalósulása. Az állam - sokféle nyomásra - felvállalta, hogy szervezi a generációk közötti transzfereket. Nem 'adja', hanem begyűjti, és szükség szerint szétosztja a gyermekek nevelését, illetve a nyugdíjas megélhetését szolgáló ellátásokat. Így jöttek létre előbb az idősek nyugodt létét biztosítani kívánó nyugdíjrendszerek, majd - kevésbé bőkezűen - a generációk újratermelődését segítő gyermekellátó rendszerek, a közpénzekből fizetett családi pótlék, általános iskola, s sok más intézmény.

A történelmi tapasztalatok, és ismeretek ellenére ma mégis a generációk közötti intézményesített szolidaritás gyengítése folyik. *A családi pótlék már megvalósított, és a nyugdíjrendszer tervezett reformja céljukban összefüggnek. Az univerzális, mindenkit átfogó családi ellátási rendszer megszüntetése megsértette a generációk közötti szerződés egyik oldalát.* Egészen mást jelent a szegények vagy rászorulóknak megsegítése, s mást az, ha a közösség világossá teszi, hogy a gyermekeket általában a jövő fontos, támaszt jelentő társadalmi szereplőinek tekinti. A gyermekek, mint gyermekek megszűntek a köz felelőssége lenni: a ma felnőtt generáció intézményesen nem járul hozzá felnevelésükhöz. Nem kell majd tehát csodálkozni azon, ha felnövekedvén ők sem fogják kötelességüknek tartani, hogy szolidaritást érezzenek az akkor már kiöregedő generációkkal szemben. S ezt az érzést erősíti, hogy időközben a *nyugdíjak egyéni felelősséggé alakítása a generációs szerződés másik oldalát érvényteleníti.* A hivatalos politika ismételt üzenete az, hogy mindenki gondoskodjon saját öreg napjairól, ne a fiatalokat terhelje azzal, hogy eltartatja magát.

Nem kétséges, hogy a fenti reformokat a romló gazdasági helyzet és az állami kiadások csökkentésére irányuló sokféle nyomás kényszerítette ki. A megvalósítás formája azonban sokféle lehetett volna. Mindenekelőtt hiányoljuk, hogy a szociálpolitikai intézkedések nem illeszkednek olyan koncepciózus

gazdaságpolitikába és munkaerő-politikába, amely mérlegelné a különböző intézkedések családokra gyakorolt együttes hatását, azt, hogy milyen tere marad a lét elemi feltételei - lakás, egészség, gyermekek tanulása, stb. - biztosításának.

A szociálpolitikai intézkedéseken belül azután a szűkösséget lehet átmenetinek tekinteni, s lehet átmeneti áldozatokat kérni, esetleg későbbi kompenzáció ígéretével. Itt nem ez történik. A strukturális reformok hatására intézményessé és tartóssá válik az a törekvés, hogy a gyermekek, és idősek helyzete ne tartson lépést a gazdaság fejlődésével, hogy az egyes generációk ne legyenek 'automatikusan' hasznélvezői a remélhetőleg bővülő forrásoknak.

A politika egyelőre a gyermekeseket valamivel jobban sújtotta, mint az időseket, akiket eddig jobban védett szervezettségük. Sokan azonban ezt a helyzetet arra használják ki, hogy az intézményes szolidaritás gyengítése után most már ténylegesen is szembefordítsák egymással a generációkat. Az Economist 1995. december 16-i száma a közép-és kelet-európai gyermekek tragikus helyzetéről ír, s megszólaltat egy nemzetközi vezető közgazdászt, a térség egyik ismert tanácsadóját. A közgazdász kommentárja a következő: 'Mondom a kelet-európaiaknak, hogy nyugdíj-politikájuk elszegényíti gyermekeiket. *A nyugdíjasok igényei a dolgozó emberek gyermekeinek szájából veszik ki a falatot.*' Vagyis a gyerekek szegénységének nem az általános gazdasági válság és forrásszűke, nem az esetleg nem egészen tökéletes politika, nem a családi ellátások értékének tudatos lerontása, nem az alacsony bérek... az oka, hanem a nyugdíjasok mohósága. A gyermekek szegénységéért tehát a nyugdíjasok tehetők bűnbakká.

Igaz, azt is elismerik, hogy a nyugdíjasok között is van szegény, kivált az idős özvegyasszonyok. Az ő helyzetük azonban javítható, ha megfogadjuk ugyanezen közgazdászok másik tanácsát: 'Az állami minimális nyugdíj valóságos minimummá teendő, amely összegnél egyetlen nyugellátásra jogosult sem kap kevesebbet. Ez a javaslat könnyen kivitelezhető további állami kiadások nélkül, ha lecsökkentenék a magas jövedelmű nyugdíjasok állami nyugdíját'. Vagyis egy ponton mégis érvényesülne a szolidaritás: a nyugdíjasok között, éspedig oly módon, hogy a magasabb járulékfizetéssel szerzett jogosultságokat semmisnek tekintjük, s a nyugdíjakat alacsony szinten egységesítjük. Ebben a gondolatrendszerben a nyugdíjasok egy részének szegénységéért a nyugdíjasok másik része tehető bűnbakká.

Ugyanez a folyamat zajlik a gyermekesek között is: az új szabályok a jobb módúakat szembefordítják a kicsit vagy sokkal, szegényebbekkel - s a legszegényebbek tehetők a gyermekesek körében leginkább bűnbakká. Egészében: a generációk közötti és generációkon belüli szolidaritások rombolása a társadalom összetartozását gyengíti, épp akkor, amikor erre a legnagyobb szükség lenne.

A generációk egymásra vannak utalva. A köztük fűződő természetes szálak megbontása, a korlátlan individualizmus bátorítása a társadalom egészét megroppantja. Olyan társadalompolitikát tartunk kívánatosnak, amely nem fordítja

tudatosan szembe a generációkat egymással, s nem fordítja szembe tudatosan egy-egy generáción belül a szegényebbeket a gazdagabbakkal. Tudjuk, hogy az ország egészének szegényedése sokakat érinthet. Azt azonban nem tartjuk sem szükségszerűnek, sem elfogadhatónak, hogy a leggyengébb csoportok váljanak leginkább áldozattá.

Mi, felnőtteket és időseket képviselő szervezetek helyeseljük, hogy a családi ellátások rendszere legyen szolidáris minden gyermekes családdal. Fogjon át tehát minden gyermeket, de védje a mainál sokkal hatékonyabban a sokgyermekeseket, a kisgyermekeseket, a gyermeküket egyedül nevelőket, a munkanélküliek gyermekeit. Akik közülük mégis jobb helyzetben vannak, azok - alkalmasint a családi adózás tervezett bevezetésével - fizessenek több adót, a családi pótlék után is. Mindez azt jelenti, hogy elfogadjuk a gyermekesekkel való általános szolidaritást, és szeretnénk, ha megmaradhatna a társadalmi szolidaritás a gyermekesek között.

Mi, gyermekes családokat és fiatalokat képviselő szervezetek nem szeretnénk megszakítani a szüleinket hozzánk kapcsoló szolidaritási láncot, de nem tudjuk felvállalni annak kockázatát, hogy mindegyikünk egyénileg gondoskodik saját idős tagjairól. Helyeseljük, hogy a mainál kiszámíthatóbb, jobban átlátható, a befizetett járulékokkal jobban összhangban lévő legyen a nyugdíjrendszer. Ám fontosnak tartjuk, hogy megmaradjanak a szolidaritás elemei fiatalok és idősek között is, és az idősek körén belül is.

A generációk szembefordítása vagy egymástól távolódása helyett szorosabb kapcsolatokat, egymásért vállalt felelősséget kívánunk, s nem teljes individualizmust. Társadalom kívánunk maradni - közös felelősségekkel.

Mindemellett félünk a társadalom szegényekre és gazdagokra való szétszakadásától. Tudjuk, hogy több forrás kellene e végzetes leszakadási folyamatok megfordításához, és sokkal több erőfeszítés ahhoz, hogy e végzetes helyzetek megelőzhetőek legyenek. E források nem származhatnak mástól, mint a polgároktól: az államnak más pénze szinte nincs - ha csak nem vesz föl kölcsönt, ugyancsak a polgárok terhére. Kiállunk tehát a mellett, hogy az adófizetés is szolidaritási gesztus, annak elismerése, hogy egy társadalomhoz tartozunk. Ahhoz azonban, hogy érdemes legyen adót fizetnünk, önmagával szemben is takarékosabb és szigorúbb államot igénylünk, s azt, hogy tudjuk, miért érdemes adót fizetnünk - mit kapunk az adóért. Ezért átláthatóbb költségvetési elszámolást igénylünk.

Meggyőződésünk, hogy ha a magyar társadalom szabad polgárok demokratikus társadalma, akkor közös erőfeszítések szükségesek ahhoz, hogy az olyannyira várt rendszerváltás következményei ne vezessenek a társadalom visszafordíthatatlan szétszakadásához, gyermekek, öregek, munkanélküliek végzetes ellehetetlenüléséhez.

Budapest, 1996. június 1.

*1996. június 1-én civil szervezetek tagjai vagy képviselői, valamint a szociálpolitika alakulásában érdekelt értelmiségiek tanácskozást tartottak a Szociális Szakmai Szövetség kérésére. A tanácskozáson 45 fő vett részt. A résztvevők - 10 civil szervezet, 'önmagukat' képviselő személyiségek - a 4. pontot fogadták el közös álláspontjukként. Az állásfoglaláshoz való csatlakozás továbbra is lehetséges. Kérjük a csatlakozni kívánókat, aláírásukat juttassák el a Szociális Szakmai Szövetség Irodájába, 1143 Budapest, Ida u, megjelölve, hogy a generációk közötti szolidaritásról szóló állásfoglaláshoz kívánnak csatlakozni.